

LOÏC WACQUANT

Willem Schinkel & Marc Schuilenburg

‘De studie van het gevangeniswezen is niet langer het exclusieve terrein van criminologen en strafdeskundigen maar een essentieel hoofdstuk van de sociologie van de staat en de sociale stratificatie, meer bepaald van de samenstelling (of beter de ontbinding) van het stedelijk proletariaat in het tijdperk van het opkomend neoliberalisme’ (2006: 41). Opvallend aan deze uitspraak van Loïc Wacquant (°1960) is de vanzelfsprekendheid waarmee hij het gevangeniswezen koppelt aan het neoliberalisme en een klasse die onderaan de sociale en economische ladder bungelt. Zo staat het neoliberalisme bekend om zijn *laissez-faire*-politiek en het adagium dat er altijd te veel wordt geregeerd. Daarentegen staat het gevangeniswezen in een heel andere traditie. We kennen de inspanningen van de overheid om de veroordeelde terug te laten keren in de maatschappij. Diagnose, individuele behandeling en sociaal werk staan daarbij hoog in het vaandel. Zo wijst men er van oudsher op dat criminaliteit te maken heeft met de onaangepastheid van individuen en gezinnen, sociale achterstand in de vorm van slechte economische omstandigheden of onvoldoende toegang tot de arbeidsmarkt. Sociale en economische hervormingen van de overheid moeten dan leiden tot een vermindering van criminaliteit.

Toch is de combinatie van die twee gebieden ook weer niet zo heel vreemd. Meer

dan ooit worden de effectiviteit van de strafrechtelijke sanctie en het juridische systeem als te beperkt beschouwd, zowel wat de afschrikking van daders betreft als het behalen van de zelf geformuleerde doelstellingen qua vermindering van recidive. Dat heeft geleid tot de situatie waarin het strafdoel 'onschadelijkmaking' flink aan populariteit wint en er sinds het begin van de jaren 80 een sterke stijging is van de gevangenispopulatie in Europa en de Verenigde Staten. Tegelijkertijd is het niet moeilijk om in het neoliberalisme de nodige aanknopingspunten te vinden die wijzen op een sterkere greep van de overheid op de openbare en morele orde en een harder optreden op het gebied van de criminaliteitsbestrijding. Deze ontwikkelingen stellen niet alleen vragen over de politieke aard van het neoliberalisme, maar ook over de transformatie van het veiligheidsbeleid en de consequenties daarvan voor het leven in de stad. Het werk van Wacquant biedt een origineel antwoord op deze vragen.

Sociale en symbolische interacties

Veel onduidelijkheden over de positie en plaats van Wacquant in het Franse denken verdwijnen zodra zijn werk in het licht wordt gezien van dat van zijn leermeester Pierre Bourdieu en de etnografische traditie van de sociologie, zoals je die aantreft bij iemand als Erving Goffman en diens studies naar menselijke interacties (*The presentation of Self in Everyday Life*, 1959) en de processen van stigmatisering die daarbij een rol spelen (*Stigma*, 1963). Zo komen de laatste invloeden naar voren in het boek *Body & Soul* (2004) waarin Wacquant verslag doet van zijn ervaringen in de Woodlawn Boys Club, een boksschool onder leiding van DeeDee Armour in de gelijknamige achterbuurt van Chicago. Tot de jaren 50 was Woodlawn nog een stabiele en welvarende wijk waar veel blanke middenklassers woonden, waaronder de docenten van de universiteit van Chicago. Daarna verandert de buurt langzaam in een, wat Wacquant noemt, 'economische woestijn en een sociaal vagevuur' (2004: 19). Zo leeft in de jaren 80 een derde van de gezinnen er onder de officiële armoedegrens, bedraagt het werkloosheidscijfer 20% en is 61% van de huishoudens afhankelijk van overheidssteun. Een bibliotheek, school of bioscoop is er niet te vinden, de belangrijkste instituten zijn kerken en slijterijen.

Vanaf het moment dat Wacquant een voet zet over de drempel van de Woodlawn Boys Club houdt hij een dagboek bij van zijn persoonlijke ervaringen. Hoewel het idee volgens Wacquant was een studie te schrijven over 'de kunst van het boksen' (2004: 9) leest *Body & Soul* meer als een haarfijn verslag van de sociale en symbolische interacties tussen de boksers en trainers in de boksschool. Daarbij maakt hij dankbaar gebruik van

begrippen van Goffman als ‘toneel’ en ‘quasi-totale institutie’ en beschrijft hij hoe de gym verschillende functies vervult in het leven in de wijk (2004: 14-15, 237-240). Zo vormt de boksschool een buffer ten opzichte van de onveiligheid in de omringende straten en functioneert, om met Durkheim te spreken, als een ‘school van moraliteit’ (2004: 15; 127), waarin boksters respect voor elkaar tonen en er een Spartaanse discipline op na houden. Ook Wacquant gaat er boksen. Door zijn stijl van bewegen in en buiten de ring krijgt hij bijnamen als *Busy Louie*, *Bad Dude*, *The French Bomber* en *The French Hammer*. Na drieënhalf jaar in de boksschool te hebben getraind hangt hij zijn handschoenen aan de wilgen. Inmiddels is hij hoogleraar Sociologie aan de Berkeley Universiteit in Californië.

Interessant aan *Body & Soul* is dat Wacquant de boksschool aan de ene kant definieert als een ‘tegengif’ (2004: 239) tot de omliggende buurt, als een naar binnen gekeerde omgeving waar orde heerst en een beschermd onderkomen wordt gevonden, en aan de andere kant laat zien dat de relatie van de boksschool met het getto er ook een is van ‘naburigheid en voortzetting’ (2004: 55). Zo biedt de school de boksters de mogelijkheid hun mannelijkheid te tonen en de droom na te jagen van beroepsvechter. Deze dubbele relatie of ‘symbiotische oppositie’ (2004: 56) werkt Wacquant verder uit in *Straf de armen* (2006) en *Urban Outcasts* (2008a). Daarin spreekt hij enerzijds over de macht van de staat ‘om scherpe scheidslijnen te trekken en een werkelijkheid te creëren door doeltreffende categorieën en classificaties aan te dragen’ (2006: 14) en anderzijds over het ‘negatief symbolisch kapitaal’ (2006: 234; 2008a: 271) van de onderklasse van de Verenigde Staten. Met dit laatste begrip doelt Wacquant op het feit dat bepaalde burgers worden uitgesloten van de voorzieningen buiten de achterstandsbuurten waarin ze wonen en zich bevinden in een ondergeschikte en afhankelijke verhouding ten opzichte van de dominante groepen in de samenleving.

De invloed van Bourdieu

Het begrip ‘symbolisch kapitaal’ neemt ook een belangrijke plaats in binnen het denken van Bourdieu, de Franse socioloog die in zijn werk theorie en empirie met elkaar verbond. Weliswaar zijn alle burgers voor de wet gelijk, zo schrijft Bourdieu in *La distinction* (1996), maar de mensen van gegoede komaf, hoge opleiding en inkomen kunnen hun belangen veel beter behartigen dan anderen. De invloed van Bourdieu, de ‘Mike Tyson van de sociologie’ (2009a), behoeft dan ook nadere toelichting om de wetenschappelijke inzet van Wacquant te begrijpen.

Aanvankelijk een student in Industriële Economie en Management Studies aan de École des Hautes Études Commerciales in Parijs, raakt Wacquant na een lezing van Bourdieu in 1980 op het pad van de sociologie (2009a). De oudere socioloog werd voor Wacquant in de eerste plaats een mentor, een promotor die zijn jonge student inspireerde en disciplineerde (enkele onthullende delen van de documentaire *La sociologie est un sport combat* over het leven van Bourdieu brengen de disciplinerende van Wacquant in beeld). Bourdieu vertegenwoordigde een denkstijl waar Wacquant zich in herkende. Wacquant had, zoals hij zelf zegt, een ‘protosociologisch oog’ (2009a) ontwikkeld, als gevolg van de ervaring van sociale mobiliteit van zijn ouders. Het sociologisch oog van Bourdieu verdiepte en systematiseerde die ervaring. Het boek *An Invitation to Reflexive Sociology* (1992), dat grotendeels door Wacquant is geschreven, is een poging de theoretische grondbeginselen van Bourdieus werk te verhelderen voor een Angelsaksisch publiek. Hierin komen Bourdieus kernbegrippen (habitus, veld en kapitaal) uitgebreid aan bod, maar meer nog wordt de logica die Bourdieu hanteert wanneer hij het sociale leven onderzoekt, centraal gesteld.

Bourdieu's vroege werk is sterk structuralistisch in oorsprong en de latere Bourdieu ontleent aan deze fase de ‘relationele logica’ die zijn werk altijd zal kenmerken. Volgens deze logica worden posities binnen een sociaal veld, maar ook alle tekenen van culturele distinctie en symbolische distantie, betekenisvol als gevolg van de betekenis die een dominante opvatting (*illusio*) toeschrijft aan de verschillen die die posities of tekens markeren. Dit relationele denken, dat Bourdieu bij herhaling verbindt met onder meer Cassirers pleidooi voor een overgang van *Substanzbegriff* naar *Funktionsbegriff*, gaat terug op het werk van de linguïst Ferdinand de Saussure. Deze ziet een taal (*langue*) als een relationeel systeem van tekens die geordend zijn op basis van onderlinge en arbitraire verschillen. Bourdieu past het idee van arbitraire verschillen die via sociale conventies worden ‘genaturaliseerd’ voortdurend toe in zijn werk (vgl. Schinkel & Tacq 2004).

In *La distinction* laat Bourdieu bijvoorbeeld zien hoe de ‘sociale ruimte’ van de klassen in Frankrijk eruitziet. Op grond van symbolische macht – dat wil zeggen: een macht over de definitie van legitieme goederen, van ‘materiële’ tot ‘culturele’ goederen – is de dominante klasse in staat op zo’n manier tot verschil (distinctie) te komen, dat ze tegelijk afstand neemt (distantie) van de klassen die zich zo ‘onder’ haar bevinden. Hieraan liggen volgens Bourdieu arbitraire verschillen ten grondslag (1996: 479). Niettemin worden die verschillen, op grond van de macht van de *common sense* die de uitdrukking is van een via het onderwijs gereproduceerde *illusio*, ‘genaturaliseerd’. Zo schat iedereen

de kwaliteit van *Das wohltemperierte Klavier* hoger in dan die van de *An der schönen blauen Donau*, hoewel alleen personen met een dominante positie het ‘cultureel kapitaal’ hebben aangeleerd en in hun habitus hebben geïnternaliseerd om die kwaliteit ook te herkennen. Smaak in muziek, zo stelt Bourdieu (1996: 18), is dan ook de ‘meest classificerende’ van klassengebonden kenmerken. Het classificerende effect van smaak is echter een sociale constructie die berust in ‘objectieve verschillen’, dat wil zeggen, in de materiële posities die actoren innemen en hun posities in het veld van het onderwijs. Hoewel die posities betekenisvol zijn op arbitraire gronden, fungeren ze als ‘objectieve’ indicatoren voor de classificerende smaak die dezelfde actoren belichamen.

De nadruk op ‘objectieve condities’ is wat Bourdieus werk onderscheidt van wat heel algemeen ‘sociaal constructivisme’ wordt genoemd (Bourdieu & Wacquant 1992: 239n). Relevant is hier dat Wacquant en Bourdieu vooral het geconstrueerde karakter van het sociale leven benadrukken. Maar ze beklemtonen tegelijk dat het daarbij gaat om constructies die wortelen in systemen van ‘objectieve posities’. Het gaat er dus om dat het sociale leven altijd al geconstrueerd is. Dit betekent dat de wetenschapper afstand moet nemen van de *common sense* en als onderzoeksobject het werk van constructie dient te nemen dat voorafgaat aan de sociale constructies waaruit het dagelijkse leven is opgebouwd (Bourdieu & Wacquant 1992: 229). De relationele logica behelst zo het idee dat, in een parafrase van Hegel, ‘het werkelijke relationeel is’ (Bourdieu 1994: 17). Ook Wacquant past dit principe in zijn werk keer op keer toe. Weliswaar zijn zijn analyses niet altijd, zoals die van Bourdieu, gebaseerd op een nauwgezette ontleding van het sociale, maar de antisubstantialistische analyse deelt Wacquant op ieder punt in zijn werk. Dit houdt in dat hij de concepten die hij gebruikt, en meer nog de constructie van het onderzoeksobject, altijd kritisch beziet en nooit zomaar overneemt uit de *common sense* van het sociale leven. In het bijzonder geldt dit voor het begrip ‘getto’, een van de bekendste onderzoeksobjecten van Wacquant.

Van de gym naar het getto

In *Straf de armen* en *Urban Outcasts* geeft Wacquant een uiterst originele analyse op de processen in het getto. Zijn these berust vooral op etnografisch onderzoek naar het getto in Chicago. Hij put zijn voorbeelden echter met even groot gemak uit Europese landen als uit de geschiedenis van de Verenigde Staten en Zuid-Amerika (2008) en beschrijft daarbij zowel de overeenkomsten als de verschillen tussen Europese en Amerikaanse getto’s (2008a: 150-160). Verhelderend is Wacquant wanneer hij stelt dat zijn analyse

niet berust op de klassieke zienswijze op het Amerikaanse getto. Voor hem is het getto geen “wanordelijk” universum, gekenmerkt door tekort, behoefte en afwezigheid’ (2004: xi). Het gaat Wacquant erom te laten zien dat het getto juist past in een lange reeks van ‘bijzondere instituten’ die de Afro-Amerikaanse bevolking een identiteit geeft en ‘een positieve economische functie heeft voor de aanwerving en disciplineren van arbeidskrachten’ (2006: 223).

Zoals gezegd, het getto kan volgens Wacquant niet zonder meer worden gelijkgesteld met de Europese situatie in voorsteden van bijvoorbeeld Parijs. Hij stelt dat het belangrijk is om *folk concepts* en *common sense* opzij te schuiven en aandacht te hebben voor de analytische constructie van het onderzoeksobject (2008a: 8). Wat in politiek taalgebruik bijvoorbeeld ‘de’ *banlieue* heet, is namelijk iets anders dan het Amerikaanse getto. Hoewel in beide gevallen sprake is van een ten opzichte van hun omgeving afwijkende demografische samenstelling en van een sterke ‘territoriale stigmatisering’ (2008a: 147), is het voor een goede vergelijking tussen de twee entiteiten juist nodig ze niet gelijk te stellen. Naast andere verschillen zijn de Franse *banlieues* niet alleen minder ‘etno-raciaal’ homogeen samengesteld en ontzettend veel kleiner dan de Noord-Amerikaanse getto’s, ze missen ook de geslotenheid die getto’s kennen voor praktisch alle domeinen van het sociale leven. Iets soortgelijks geldt ook voor de Nederlandse situatie, waar beleidsmakers en politici soms al te gemakkelijk spreken over ‘getto’s’. Wat ze dan problematiseren als kenmerk van oude stadswijken, is onder meer de hoge verhuisfrequentie van bewoners. Het getto wordt daarentegen echter juist gekenmerkt door het feit dat je er niet makkelijk weg kan – en dat heeft mede te maken met het feit dat het getto in zijn eigen alternatieve instituties voorziet.

Het Amerikaanse getto is, zo laat Wacquant overtuigend zien, te definiëren als een ‘zwarte stad binnen de stad’ (2006: 231; 2008a: 151). Het fungeert als een middel om de bewoners op een veilige afstand te houden van andere bevolkingsgroepen. De consequentie daarvan is dat deze groep gedwongen is een eigen stijl van leven te creëren met het geheel van instituten dat daarbij hoort. In dat opzicht ziet Wacquant het getto als de opvolger van het zogenaamde ‘Jim Crow-systeem’, de periode in de Amerikaanse geschiedenis waarin er een sociale en juridisch gelegitimeerde rassenscheiding was en de Afro-Amerikaanse bevolking aangewezen was op laagbetaalde banen. Op zijn beurt volgde het ‘Jim Crow-systeem’ het instituut van de slavernij op, dat aanvankelijk diende als verschaffing van werk, maar al snel als bijproduct een scheidslijn had tussen, wat men later ‘zwarten’ en ‘blanken’ noemde (2002). Deze drie typen van ‘bijzondere instituten’ zijn volgens Wacquant te herleiden tot twee dimensies. Het zijn, zo schrijft hij

in *Straf de armen*, ‘instrumenten voor de uitbuiting van de arbeidskracht en voor de maatschappelijke discriminatie van een groep paria’s’ (2006: 226).

Wacquant voert de vergelijking tussen slavernij, het ‘Jim Crow-systeem’ en het getto nog verder. Hij concludeert dat het laatste instituut inmiddels is vervangen door het ‘hypergetto’. Het hypergetto is de overbrugging van het getto en de gevangenis waarin dezelfde zwarte bevolkingsgroep voor een deel is beland. Volgens Wacquant is de samenstelling van het getto na de jaren 80 namelijk veel gelijkener gaan vertonen met die van de gevangenis. Zo omvatten het getto en de gevangenis dezelfde elementen: stigma, dwang, fysieke opsluiting en parallelle instellingen (2006: 235-236). Bovendien, zo vervolgt hij, heeft de gevangenis een uitgesproken voorkeur voor zwarte burgers. Dat de doorsnee gevangene geen welgestelde blanke is, leidt Wacquant af uit het feit dat het met name gaat om mensen van Afro-Amerikaanse afkomst (59%), jonger dan 35 jaar (75%) en niet in het bezit van een diploma middelbaar onderwijs (62%). De grootschalige opsluiting van de ‘armen’ uit de getto’s van de Amerikaanse steden leidt zo tot een opmerkelijke symbiose van twee verschillende instituties. Omdat beide instellingen symbool staan voor gedwongen opsluiting – in beide instituties wordt een gestigmatiseerde bevolkingsgroep onder dwang ‘gevangen’ gehouden – concludeert Wacquant dat de gevangenis en het getto communicerende vaten zijn. Beter gezegd, het is één ommuurd continuüm. Het hypergetto werkt als een ‘sociale gevangenis’ en de gevangenis als een ‘gerechtelijk getto’ (2006: 226).

De ijzeren vuist van het neoliberalisme

Met zijn analyse van het hypergetto wil Wacquant duidelijk maken dat de gevangenis niet exclusief behoort tot de twee-eenheid ‘misdad en straf’. Om krachtiger op te treden tegen allerlei misstanden worden volgens hem steeds strengere straffen uitgesproken en gevangenisstraffen opgelegd voor delicten die eerder geen aanleiding gaven tot vrijheidsbeneming. Bovendien vindt er in de Verenigde Staten een toename plaats van het aantal mensen achter de tralies, in een fase waarin er juist een afname is te zien van de criminaliteitscijfers. Wacquant bekritiseert zo het idee dat de gevangenis louter tot doel zou hebben gevangenen op te sluiten na een veroordeling voor een strafbaar feit. Als geen ander instituut maakt het volgens Wacquant deel uit van een streven van de staat om haar macht te bekrachtigen. Zo wordt ze ingezet als een middel om de ‘economische, raciale en morele orde’ (2006: 174) te herstellen en sociale problemen in de maatschappij aan te pakken die het gevolg zijn van de toegenomen vrijheid sinds de ja-

ren 60.¹ Zo'n perspectief leidt tot geheel nieuwe vragen van vergelijkende aard. Het roept bijvoorbeeld de vraag op in hoeverre deze ontwikkeling samenhangt met de politiek-economische invloed van het neoliberalisme.

Voor de massale en systematische aanpak en opsluiting van de zwarte bevolking in de Verenigde Staten stelt Wacquant het om zich heen grijpende neoliberalisme verantwoordelijk. Hij gebruikt hiervoor de term 'liberaal-paternalisme' (2006: 32). Op economisch terrein trekt de nationale staat zich steeds verder terug. Door middel van deregulering, flexibilisering en privatisering onderwerpt ze de infrastructuur van de samenleving aan de vrije markt. Terwijl de staat – Wacquant heeft het over een neodarwinistische staat waarin de onderlinge competitie in ere is hersteld – liberaal en permissief is voor de top van de samenleving (de bevoorrechte klassen en bedrijven), treedt hij echter keihard op tegen de straatcriminaliteit en het drugsprobleem van de arme zwarte bevolking. Om deze slachtoffers van de afbouw van de verzorgingsstaat moreel en sociaal in het gareel te houden, versterkt de staat zijn gezag met een uitbreiding van de politie, de rechtsorde en het gevangeniswezen.

Wacquants benadering van het vraagstuk van *law and order* staat haaks op talrijke perspectieven waarin wordt gewezen op de verminderde invloed van de staat op het dagelijks leven en hayekiaanse pleidooien voor een minimale staat. Los van het staatsmonopolie op geweld en politieke besluitvorming denken velen dat de staat na de jaren 70 als geheel zwakker is geworden, mede onder invloed van recente vormen van economisch neoliberalisme. Maar wie meent dat het neoliberalisme wordt gekenmerkt door een kleinere overheid en een onthouding van inmenging in de private sfeer, komt volgens Wacquant bedrogen uit. In plaats daarvan is een ander type staat ontstaan: de *penal state* (2009a; 2009b; 2009c). Deze staat hanteert de 'ijzeren vuist' van het veiligheidsdenken (2006: 29) om de traditionele scheidslijnen (bijvoorbeeld die tussen 'blanken' en 'zwarten' in de Verenigde Staten en tussen 'autochtonen' en 'allochtonen' in Nederland) in steden te herstellen en werkt als verlengstuk van de 'onzichtbare hand' in het economische en sociale systeem van de samenleving.

Het werk van Wacquant, zo mag nu duidelijk zijn, gaat over 'sociale ongelijkheid' ('geavanceerde marginaliteit') in een relatief enge zin en thematiseert de ongelijkheid die met klasse en 'ras' te maken heeft en die voortkomt uit een ge(de)reguleerde vorm van neoliberalisme. Feitelijk werkt Wacquant daarbij met een schematische indeling van de sociale ruimte. Centrale concepten daarbinnen zijn: klasse of markt, 'ras' of 'ethniciteit' en de staat. Zo verhoudt de neoliberale staat zich tot klasse via de *workfare*, de programma's die werklozen aan inferieur werk helpen om ze uit de sociale zekerheid te

krijgen. Via *prisonfare* krijgt de verhouding tussen staat en ‘ras’ vorm, zoals Wacquant beschrijft in *Les prisons de la misère* en de bewerking daarvan, *Prisons of Poverty* (2009c). De relatie tussen klasse en ‘ras’, ten slotte, loopt via het lichaam en is door Wacquant onderzocht in zijn studie naar de boksschool in *Body & Soul* (2004). In de ruimte die de drie polen van staat, klasse en ‘ras’ vormen bevinden zich, zij het op verschillende plaatsen, de stad, de *banlieue*, het (hyper)getto en de gevangenis.

De rol van de intellectueel

Om ieder misverstand te voorkomen, Wacquant is niet een socioloog die beschrijft om te beschrijven of wil verklaren vanuit een empiricistisch fetisjisme. Hij ‘sociologiseert met de vuist’. Dat heeft hij niet van een vreemde. Ook Bourdieu was een geëngageerd socioloog die met het ouder worden alleen maar fanatieker en politieker leek te worden. Centraal in Wacquants werk staat dan ook een demystificerende analyse die altijd politiek is. Dit betekent dat de staat in zijn analyses altijd een belangrijke rol speelt. Zo benadrukt hij in *Urban Outcasts* dat territoriale stigmatisering, huizenmarkten, werkgelegenheid en etno-rationale segregatie effecten zijn van de staat en het overheidsbeleid (of gebrek daaraan) (2008a: 5-6). De staat, of ook wel het ‘bureaucratisch veld’, is voor Wacquant daarmee een cruciale bron van symbolische macht en het is ten opzichte van de macht van de staat dat de wetenschapper zich moet positioneren.

Wacquants ideeën over de relatie tussen de ‘intellectueel’ en de ‘macht’ (het punt is natuurlijk dat die twee niet te scheiden zijn), worden nog het best weergegeven in een door hem geredigeerde bundel over de visie van Bourdieu op die relatie. Bourdieu herinnert aan de middeleeuwse koppeling van *ministerium* aan *mysterium* om het ‘mysterie’ van (intellectuele) autoriteit en symbolische macht te beschrijven en te bekritisieren. Cruciaal is dat intellectuelen, op grond van het principe dat het sociale leven op arbitraire en niet-natuurlijke principes rust, ernaar blijven streven om ‘sociale relaties *minder* arbitrair, instituties *minder* onrechtvaardig, verdelingen van bronnen en mogelijkheden *minder* ongebalanceerd en erkenning *minder* schaars te maken’ (2005: 21). Dat is natuurlijk uiterst paradoxaal en het lijkt bovendien op universele principes te berusten, waarvan Bourdieu in andere gevallen altijd het ‘corporatisme’ of ‘particularisme’ ontmaskerde. Wacquant waarschuwt dan ook dat intellectuelen tegelijk niet mogen ophouden met het maken van reflexieve zelfanalyses, waarbij hun begrippen kritisch worden belicht.

Dat het maken van reflexieve zelfanalyses tot paradoxen kan leiden, hoeft de wetenschapper niet te stoppen in het zoeken naar bijdragen aan andere velden. Wacquants

harde besprekingen van het werk van andere wetenschappers, zoals in een bekend artikel in het *American Journal of Sociology* (2002a), zijn illustratief voor het vermogen van de sociologie om zelfreflexief te zijn als discipline. Maar wanneer Wacquants eigen werk kritisch wordt gezien, blijkt dat hij in zijn analyse van de rol van de staat soms bijna conservatief is. Hij verdedigt enerzijds een model van de verzorgingsstaat als zou dat een soort van einde van de geschiedenis belichamen. Anderzijds stelt hij de staat centraal door de symbolische macht die ervan uitgaat te beschouwen als ordenend voor de andere polen binnen zijn schema (klasse en 'ras'). Het is echter de vraag in hoeverre het oude Europese model van de staat als Leviathan die tegelijk een *pater familias* is en die boven de andere actoren van het sociale leven staat, nog van toepassing is. Wacquant zou kunnen antwoorden dat de werkelijkheid heterogener is dan dat: de staat is voor sommigen (aan de 'onderkant') een *pater familias*, maar wel een die met harde hand regeert, terwijl voor anderen (aan de 'bovenkant') een *laissez-faire* geldt. Daarmee wordt dan de materialistische achtergrond van Wacquants werk duidelijk: de heterogene werking van de staat is een manier om klassenverschillen te bestendigen. Aan zo'n lezing lijkt Wacquant soms ten prooi te vallen, hoewel zijn sympathie voor de traditionele verzorgingsstaat hem daarvan weer lijkt vrij te waren.

Geraadpleegde literatuur

- Bourdieu, P. (1994) *Raisons pratiques. Sur la théorie de l'action*. Parijs: Seuil.
- Bourdieu, P. (1996) *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. & L. Wacquant (1992) *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Christie, N. (1993) *Crime Control as Industry. Towards Gulags, Western Style*. New York: Routledge.
- Schinkel, W. & J. Tacq (2004) 'The Saussurean Influence in Bourdieu's Relational Sociology', in: *International Sociology*, 19(1), 51-70.
- Wacquant, L. (2002) 'From Slavery to Mass Incarceration', in: *New Left Review*, 13, 41-60.
- Wacquant, L. (2002a) 'Scrutinizing the Street. Poverty, Morality, and the Pitfalls of Urban Ethnography', in: *American Journal of Sociology*, 107(6), 1468-1532.
- Wacquant, L. (2004) *Body & Soul. Notebooks of an Apprentice Boxer*. Oxford: Oxford University Press.
- Wacquant, L. (red.) (2005) *Bourdieu and Democratic Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Wacquant, L. (2006) *Straf de armen. Het nieuwe beleid van de sociale onzekerheid*. Berchem: Epo. Vert. van *Punishing the Poor: The Neoliberal Government of Social Insecurity*. Duke University Press, 2009.
- Wacquant, L. (2008) 'The Militarization of Urban Marginality. Lessons from the Brazilian Metropolis', in: *International Political Sociology*, 1-2, 56-74.

- Wacquant, L. (2008a) *Urban Outcasts. A Comparative Sociology of Advanced Marginality*. Cambridge: Polity Press.
- Wacquant, L. (2009) 'Habitat as Topic and Tool. Reflections on Becoming a Prizefighter', in: A. Puddehatt, W. Shaffir, & S.W. Kleinknecht (red.) *Ethnographies Revisited. Constructing Theory in the Field*. New York: Routledge.
- Wacquant, L. (2009a) 'The Body, the Ghetto and the Penal State' in: *Qualitative Sociology*, 32, 101-129.
- Wacquant, L. (2009b) 'The New Missions of the Prison in the Neo Liberal Age' in: W. Schinkel (red.), *Globalization and the State: Sociological Perspectives on the State of the State*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Wacquant, L. (2009c) *Prisons of Poverty*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Noot

1. Op zich is dat geen groot nieuws. Er zijn veel studies die beweren dat de gevangenis een instrument is van de bezittende klasse. Zo sprak Christie in *Crime Control as Industry* over de 'controle van de gevaarlijke klassen' (1993: 59-80). Wacquant heeft het in tegenstelling tot Christie liever over 'de bestaansonzekere klassen' (2006: 148).